IN THE LIGHT OF SCIENCE ON THE PATH OF UNESCO

www.sedeveks.org

BİLİMİN IŞIĞINDA UNESCO YOLUNDA

www.sedeveks.org

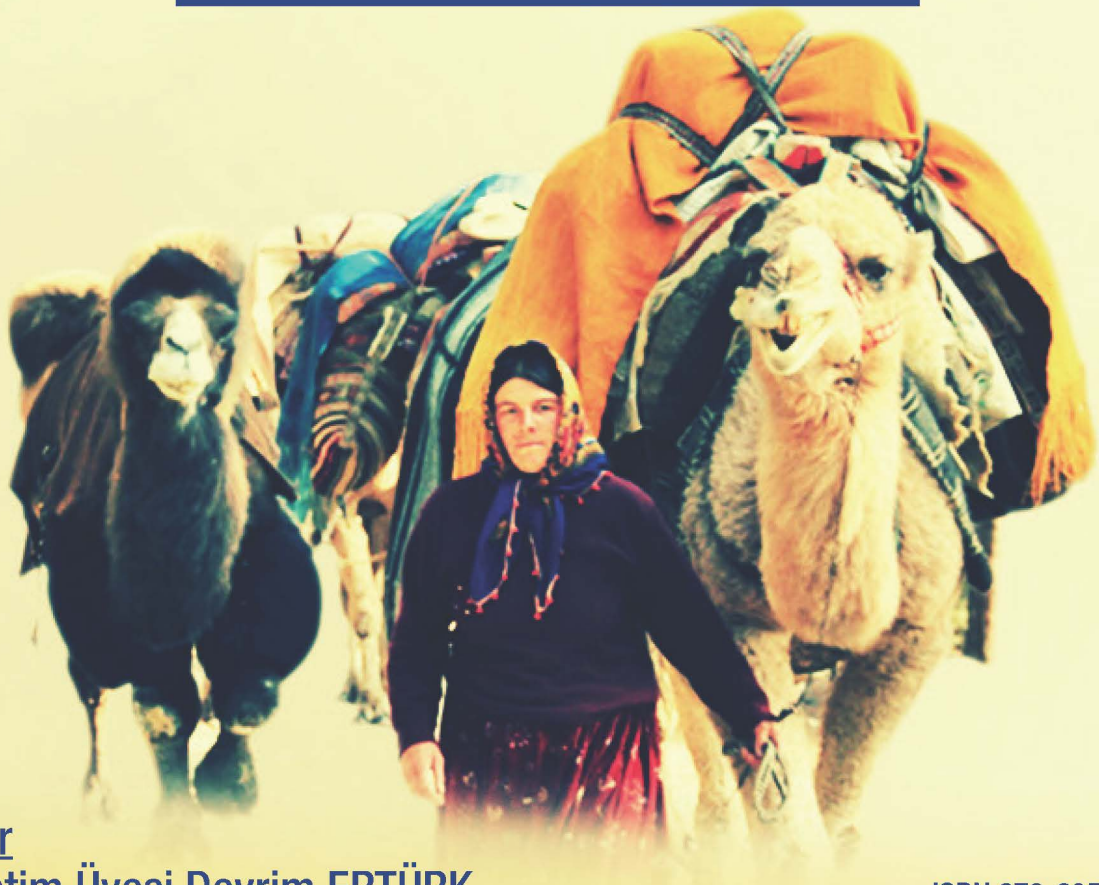
18-20 OCAK 2018 | 18-20 JANUARY 2018

II. ULUSLARARASI SELÇUK-EFES DEVECİLİK KÜLTÜRÜ VE DEVE GÜREŞLERİ SEMPOZYUMU

I.CİLT • SOSYAL BİLİMLER

SECOND INTERNATIONAL SELÇUK-EPHESUS SYMPOSIUM ON CULTURE OF CAMEL-DEALING AND CAMEL WRESTLING

VOLUME I • SOCIAL SCIENCE

Editörler

Dr. Öğretim Üyesi Devrim ERTÜRK

Uzm. Arkeolog Özgür GÖKDEMİR

ISBN 978-605-88682-6-7

Sayın A. Hilal Tuzlaş Horzumlu'nun fotoğrafı kullanılarak grafikleştirilmiştir.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞININ KATKILARIYLA

SUPPORTED BY REPUBLIC OF TURKEY MINISTRY OF CULTURE AND TOURISM

II. ULUSLARARASI DEVECİLİK KÜLTÜRÜ VE DEVE GÜREŞLERİ SEMPOZYUMU

18-20 OCAK 2018 SELÇUK, İZMİR

I.CİLT

SOSYAL BİLİMLER

IInd INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON CULTURE OF CAMEL-DEALING AND CAMEL WRESTLING

18-20 JANUARY 2018 SELÇUK, İZMİR, TURKEY

VOLUME I

SOCIAL SCIENCE

ISBN
978-605-88682-8-1

ARALIK 2018

Editörler

Dr. Öğretim Üyesi Devrim ERTÜRK

Uzm. Arkeolog Özgür GÖKDEMİR

Bu kitabın yayın hakkı Selçuk Belediyesi'ne aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz. Yayımlanan bildiri metinlerindeki yazı, fotoğraf, harita, illüstrasyon, yazım, noktalama vb. konularındaki tüm sorumluluklar yazarına aittir.

SELÇUK BELEDİYESİ

SELÇUK EFES KENT BELLEĞİ YAYINLARI

SEMPOZYUM ONUR KURULU

Ayhan BOYACI, Selçuk Kaymakamı.

Dr.Dahi Zeynel BAKICI, Selçuk Belediye Başkanı.

Prof. Dr. Öcal OĞUZ, Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, - UNESCO Türkiye Milli
Komisyonu Yönetim Kurulu Başkanı.

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Atakan KOÇ, Adnan Menderes Üniversitesi, Ziraat Fakültesi.

Prof. Dr. Murat HATİPOĞLU, Dokuz Eylül Üniversitesi, Selçuk-Efes Meslek Yüksek Okulu.

Prof. Dr. Murat SARIERLER, Adnan Menderes Üniversitesi, Veteriner Fakültesi.

Prof. Dr. Tufan ALTIN, Adnan Menderes Üniversitesi, Ziraat Fakültesi.

Dr. Öğrt. Üyesi Devrim ERTÜRK, Dokuz Eylül üniversitesi, Efes Meslek Yüksek Okulu.

Dr. Öğrt. Üyesi Hasan ERDOĞAN, Adnan Menderes Üniversitesi, Veteriner Fakültesi.

Dr. Öğrt. Üyesi Hatice Kübra UYGUR, Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi.

Dr. Öğrt. Üyesi Süleyman ŞANLI, Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi.

Öğrt. Gör. İrfan YILDIZ, Dokuz Eylül Üniversitesi, Selçuk-Efes Yüksekokulu.

Uzm. Özgür GÖKDEMİR, Selçuk Belediyesi.

Mustafa YAVUZ, Selçuk-Efes Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Derneği Başkanı.

Mustafa İBİLİ, Selçuk-Efes Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Derneği Başkan Yardımcısı.

Muammer KALE, Selçuk-Efes Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Federasyon Temsilcisi.

SEMPOZYUM BILIM KURULU

Prof. Dr. Atakan KOÇ, Adnan Menderes Üniversitesi, Ziraat Fakültesi.

Prof. Dr. Bülent ULUTAŞ, Adnan Menderes Üniversitesi, Veteriner Fakültesi.

Prof. Dr. Vedat ÇALIŞKAN, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi.

Prof. Dr. Bernard FAYE, Uluslararası Tarım ve Gelişme İşbirliği Enstitüsü, Fransa.

Prof. Dr. Gaukhar KONUSPAYEVA, Al-Farabi Üniversitesi, Kazakistan.

Prof. Dr. Gülsen DEMİR, Adnan Menderes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi.

Prof. Dr. Murat HATİPOĞLU, Dokuz Eylül Üniversitesi, Efes Meslek Yüksek Okulu.

Prof. Dr. Murat SARIERLER, Adnan Menderes Üniversitesi, Veteriner Fakültesi.

Prof. Dr. Nilüfer KOÇAK, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir MYO, Turizm ve Otel İşletmeciliği.

Prof. Dr. Nuh KILIÇ, Adnan Menderes Üniversitesi, Veteriner Fakültesi.

Prof. Dr. Öcal OĞUZ, Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi.

Prof. Dr. Pamela BURGER, Viyana Üniversitesi, Veteriner Fakültesi. Avusturya.

Prof. Dr. Sumant VYAS, Ulusal Deve Araştırma Merkezi, Hindistan.

Prof. Dr. Süleyman YÜKÇÜ, Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi.

Prof. Dr. Tufan ALTIN, Adnan Menderes Üniversitesi, Ziraat Fakültesi.

Doç. Dr. Ali SÖNMEZ, Çanakkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi.

Doç. Dr. Cem KARAGÖZLÜ, Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi.

Doç. Dr. Efzeleddin ASKEROV, Ulusal Bilimler Akademisi Folklor Enstitüsü, Azerbaycan.

Doç. Dr. Göksen ÇEÇEN, Uludağ Üniversitesi, Veterinerlik Fakültesi.

Doç. Dr. Mohamed Osman EISA, Omdurman Islam Universitesi, Ziraat Fakültesi, Sudan.

Doç. Dr. Nurgül BEĞİÇ, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi.

Doç. Dr. Reyhan KÖRPE, Çanakale On Sekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi.

Doç. Dr. Semir Bechir Suheil GAOUAR, Tlemcen Üniversitesi, Cezayir.

Dr. Öğrt. Üyesi Arif ACALOĞLU, Yeditepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi.

Doç. Dr. Ayşegül KOYUNCU OKCA, Pamukkale Üniversitesi, Denizli Teknik Bilimler,Meslek Yüksekokulu.

Dr. Öğrt. Üyesi Ayşe Hilal TUZTAŞ-HORZUMLU, Yeditepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi.

Dr. Öğrt. Üyesi Babek CAVANŞİR, Yeditepe Üniversitesi, Tarih Bölümü.

Dr. Öğrt. Üyesi Canan ÇAKIRLAR, Groningen Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Hollanda.

Dr. Öğrt. Üyesi Devrim ERTÜRK, Dokuz Eylül Üniversitesi, Efes Meslek Yüksek Okulu

Dr. Öğrt. Üyesi Ebru Çiğdem THWAITES-DİKEN, Bilgi Üniversitesi, İletişim Fakültesi.

Dr. Öğrt. Üyesi Gürol PEHLİVAN, Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi.

Dr. Öğrt. Üyesi Hasan ERDOĞAN, Adnan Menderes Üniversitesi, Veteriner Fakültesi.

Dr. Öğrt. Üyesi Hatice Kübra UYGUR, Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi.

Dr. Öğrt. Üyesi Ghobad Asgari JAFARABADİ, İslami Azad Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, İran.

Dr. Öğrt. Üyesi Süleyman ŞANLI, Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi.

II. ULUSLARARASI DEVECİLİK KÜLTÜRÜ VE DEVE GÜREŞİ SEMPOZYUMU KATILIMCILARI

Abdella Ramadan EGNADI-LİBYA
Abdelmoneım Mukhtar ABUNIKHAILA-SUDAN
Abdullah BÜLBÜL -TÜRKİYE
Abu Bakar SIDDIQ-BANGLADEŞ
Ahmed EISA ELHAG-SUDAN
Ahmet ERŞAHİN-TÜRKİYE
Ali BELGE -TÜRKİYE
Ali İbrahim BAĞDATLIOĞLU TÜRKİYE
Alkan ÇAĞLI -TÜRKİYE
Arif ACALOĞLU-TÜRKİYE
Atakan KOÇ -TÜRKİYE
Atif Elamin ABDELGADIR-SUDAN
Ayman Balla MUSTAFA-LİBYA
Aysun KOÇ-TÜRKİYE
Ayşe Hilal TUZTAŞ HORZUMLU TÜRKİYE
Ayşegül KOÇYİĞİT-TÜRKİYE
Ayşegül KOYUNCU OKCA-TÜRKİYE
Bernard FAYE-FRANSA
Birol BİRİNCİOĞLU-TÜRKİYE
Bülkent TEZVER-TÜRKİYE
Canan ÇAKIRLAR-HOLLANDA
Cansu YALAR-TÜRKİYE
Ceren ÖZ-TÜRKİYE
Çağdaş ERDEM-TÜRKİYE
Devrim ERTÜRK-TÜRKİYE
Duygu TANER-TÜRKİYE
Eda OLAT-TÜRKİYE
Elmira MOHANDESAN-SIRBİSTAN
Elmira TÖLÖKOVA-KIRGIZİSTAN
Figen KİLİMCİ-TÜRKİYE
Gaukhar KONUSPAYEVA-KAZAKİSTAN
Ghobad Asgari JAFARABADI-İRAN
Göksel ERBAŞ-TÜRKİYE
Gülsen DEMİR-TÜRKİYE
Güneş ERDOĞAN-TÜRKİYE
H. Feriha AKPINARLI-TÜRKİYE
Hafize Tuğba YÜKSEL-TÜRKİYE
Hasan ERDOĞAN-TÜRKİYE
Hasan KOCAMAN-TÜRKİYE
Hatice Kübra UYGUR-TÜRKİYE
Hulusi AKÇAY-TÜRKİYE
İbrahim CEMAL-TÜRKİYE
İbrahim KAYA-TÜRKİYE
İlkay Can İPEKÇİ-TÜRKİYE
Joris PETERS-ALMANYA
Kerem URAL-TÜRKİYE
Khadiga Abbas A/ATTI -SUDAN
Mahmut DAVULCU-TÜRKİYE
Maurizio DIOLI -İSPANYA
Mehmet Ali YOLCU-TÜRKİYE
Mehmet ÇELEBİ-TÜRKİYE
Metin PEKAĞIRBAŞ-TÜRKİYE
Mohammad Reza NORAS-İRAN
Murat SARIERLER-TÜRKİYE

Murat YILMAZ -TÜRKİYE

Mustafa DİNÇ-TÜRKİYE

Nezih ATA-TÜRKİYE

Nurettin GÜLMEZ -TÜRKİYE

Nurgül BEGİÇ-TÜRKİYE

Olcay BOYACIOĞLU-TÜRKİYE

Onur YILMAZ-TÜRKİYE

Oraz SAPASHEV-KAZAKİSTAN

Orhan KARACA-TÜRKİYE

Pamela BURGER-AVUSTURYA

Reyhan KÖRPE -TÜRKİYE

Saeid ZIBAEE-İRAN

Sagın ÖMÜRALİYEV-KIRGIZİSTAN

Sara LADO-AVUSTURYA

Seda ÖRENAY BOYACIOĞLU-TÜRKİYE

Selda BULCA-TÜRKİYE

Selda MANAV-TÜRKİYE

Selin ÜNER HACILARLIOĞLU

TÜRKİYE

Serap SAVAŞAN-TÜRKİYE

Serdar PAŞA-TÜRKİYE

Sezgin DİZDAR-TÜRKİYE

Songül TOPLU-TÜRKİYE

Sonja VUKOVİĆ – BOGDANOVİĆ-ALMANYA

Süleyman AYPAK-TÜRKİYE

Süleyman ŞANLI-TÜRKİYE

Şefika Gülşen BERBER-TÜRKİYE

Şükrü KIRKAN-TÜRKİYE

Tangör TAN-TÜRKİYE

Tufan ALTIN –TÜRKİYE

Tuğra AKKUŞ-TÜRKİYE

Uğur PARIN-TÜRKİYE

Ümral DEVECİ-TÜRKİYE

Yasin PARLATIR-TÜRKİYE

İÇİNDEKİLER

AÇILIŞ KONUŞMALARI **8**

Dahi Zeynel BAKICI / Selçuk Belediye Başkanı **8**

MODERNLİK-GELENEK İLİŞKİSİ ÇERÇEVESİNDE DEVE GÜREŞLERİ **9**
İbrahim KAYA

GİRİŞ **14**

TÜRK DEVECLİĞİNİN KÖKENLERİ VE KÜLTÜREL BOYUTLARI **17**
Arif ACALOĞLU

DEVE GÜREŞLERİNE BAĞLİ OLARAK SÜRDÜRÜLEN GELENEKSEL MESLEKLER **27**
Ayşegül KOYUNCU OKCA, Devrim ERTÜRK

THE ORİGİNS OF HYBRİD CAMELS: AN INTER-DİSCİPLİNARY RESEARCH **47**
Canan ÇAKIRLAR, Figen KİLİMCİ

DEVECİ KAHVESİNDEN FEDERASYONA: DEVECİLİK VE DEVE GÜREŞLERİNDE ÖRGÜTLENME MODELİ **51**
Devrim ERTÜRK

KIRGIZ TÜRKÇESİNDE VE KÜLTÜRÜNDE "DEVE" KAVRAMI **64**
Elmira TÖLÖKOVA, Sagın ÖMÜRALİYEV

GELENEKSEL BİR MESLEK OLARAK CAZGIRLIK VE SOSYOLOJİK OLARAK CAZGIRLIĞIN İŞLEVİ **76**
Gülsen DEMİR, Ahmet ERŞAHİN

GELENEKSEL ve MODERNLİK ARASINDA "HAVUTÇULUK" **90**
Gülsen DEMİR, Hasan KOCAMAN

EĞLENCE KÜLTÜRÜ BAĞLAMINDA DEVE GÜREŞLERİ **106**
Hatice Kübra UYGUR, Ayşegül KOÇYİĞİT

ÇANAKKALE HALK KÜLTÜRÜNDE DEVECİLİK **116**
Mehmet Ali YOLCU, Mustafa DİNÇ

ANTALYA YÖRESİ HALK HEKİMLİĞİ UYGULAMALARINDA "DEVE" **125**
Mahmut DAVULCU

GICIRDAKLI ÇİZME USTASI İBRAHİM ETHEM KARAKAŞ **152**
Nurettin GÜLMEZ

DEVE YÜNÜNDEN YENİ ÜRETİM ARAYIŞLARI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA **170**
H. Nurgül BEGİÇ, Ceren ÖZ

KOLON DOKUMALARDA YENİ ÜRÜN ARAYIŞLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME **193**
H. Nurgül BEGİÇ, Şefika Gülşen BERBER, H. Feriha AKPINARLI

ANTİK ÇAĞ SOSYO KÜLTÜREL HAYATİNDA DEVELER **206**
Reyhan KÖRPE

CULTURE OF TRADİTİONAL CAMEL BREEDİNG İN IRAN, CHALLENGES (STRENGTH AND WEAKNESS) AND ESSENTİAL ITEMS TO TRANSİTİON FROM TRADİTİONAL TO MODERN BREEDİNG **217**
Sait ZIBAI

ADOPRTION AND ABANDON OF CAMEL CULTURE IN SOUTHEAST ANATOLIA **227**
Abu Bakar SIDDIQ, Çağdaş ERDEM, Süleyman ŞANLI

BİR GELENEĞİN SON TEMSİLCİLERİ: HAVUT USTALARI VE HAVUTÇULUK **242**
Süleyman ŞANLI

DEVE GÜREŞLERİ ÇİLİNGİR SOFRALARI **252**
Tangör TAN

TÜRKÜLERDE DEVE İMGESİ VE DEVECİ TÜRKÜLERİ **266**
Ümral DEVECİ

SOSYAL BİLİMLER POSTER SUNUMLARI **277**

RE-IMAGINING THE FEAR OF A 'FEELING' ANIMAL: AN INTERDISCIPLINARY APPROACH TOWARDS "THE STORY OF THE WEEPING CAMEL" **278**
İlkay Can İPEKÇİ

ÇANAKKALE HALK KÜLTÜRÜNDE DEVECİLİK*

Mehmet Ali YOLCU[1]
Mustafa DİNÇ[2]

Öz

Türkiye'deki deve varlığı sayılarına ve dağılımına bakıldığında Anadolu'da eski zamanlarda yük taşımak amacıyla kullanılan develerin son yıllarda deve güreşleri organizasyonlarında kullanıldığı ve bunun etrafında bir kültürel mirasın geliştiği görülmektedir. Bu mirasa bağlı olarak devecilik etrafında oluşmuş folklorik birikim kültür turizmi ekseninde görünür kılınmaya başlanmıştır. Ege bölgesinde sıkça rastlanan deve güreşleri, alan araştırmasının gerçekleştirildiği Çanakkale'nin değişik yerlerinde de yapılagelmektedir. Çalışma, Çanakkale özelinde halk kültüründe deveciliğin bugünkü görünümüne odaklanmakla birlikte, tarihsel ve çevresel bağlamında bazı perspektiflerin analizlerine de yer vermektedir. Çanakkale'de deve yetiştiriciliği etrafında oluşan folklorik birikimin ortaya konulması amaçlanan bu çalışmada, veriler Eylül-Kasım 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilen saha çalışmalarında mülakat yapılan deve yetiştiricileri ve deve güreşleri cazgırlarından elde edilmiştir. Devenin küçük yaşlardan itibaren nasıl yetiştirildiği, güreş teknikleri, deve güreşlerinin zamanı, deve güreşlerinin kökenleri hakkında sözlü gelenekteki anlatılar, deve etrafında oluşan halk inanışları, havut hayırı, havut süslemeleri, geleneksel halk baytarlığı, yöresel adlandırmalar, atasözü ve deyimler ile cazgır salavatlamaları / manileri çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Devecilik, Deve Güreşleri, Çanakkale Halk Kültürü, Devecilik Folkloru.

CAMEL BREEDİNG IN FOLK CULTURE OF ÇANAKKALE

Abstract

In Anatolia, It has been observed that the camels which were used in freight in the past have been using in wrestling nowadays and that a cultural heritage has been developing around. The folkloric accumulation around camel dealing that is formed based on this heritage has been made visible in terms of cultural tourism. The camel wresting festivals that is often seen in Aegean Region is being held in the different parts of Çanakkale, where we have running the field study. The study both focuses on the profile of the camel dealing in folk culture especially in Çanakkale and includes the analysis of the prudential perspectives in terms of history and environment. In this study which we aim at revealing the folcloric accumulation about camel dealing, we have obtained the data from the cameleers and from the criers at camel wrestling festivals whom we interviewed during the field studies that were run between October and November in 2017. The subject of this study is about, the dealing camels after birth, the camel wrestling techniques, the terms of camel wrestling festivals, the narratives in verbal tradition about the origins of camel wrestling, the folk beliefs about camels, the charity of camel saddle, the decoration of camel saddles, traditional folk vet, regional naming, proverbs, idioms and manis of criers.

*Bu bildiri, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi tarafından SBA-2017-1343 numaralı "Çanakkale'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası" adlı BAP projesi kapsamında desteklenmiştir.

[1] *Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Çanakkale. mehmetaliyolcu@gmail.com.

[2] Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, mstfdnc84@gmail.com

KeyWords: Camel Breeding, Camel Wrestlings, Folk Culture of Çanakkale, Camel Raising Folklore.

Giriş

İnsanlarla çevre/doğa arasında kurulan ilişki biçimi olarak geleneksel ekolojik bilgi, diğer etkenlerin yanında hayvan dünyası ile insan arasındaki temasla bağlantılı olarak da şekillenmiştir. Deve özelinden bakılacak olursa, tarihsel süreçte üretilen geleneksel anlamlar dünyası, günümüzde deve güreşleri ekseninde gelişen devecilik kültürü ile zenginleşmektedir. Anadolu'da devecilik kültürü, kökenleri bakımından İç Asya'da teşekkül eden atlı-göçebe medeniyetin bir uzantısıdır. Özellikle konar-göçer Yörüklerde taşımacılık, atın yanında deve ile de yapılmaktaydı. Son yıllarda Batı Anadolu'daki deve varlığı taşımacılıktan ziyade deve güreşleri şenliklerinin etkisiyle yükselmiştir.

Motorlu taşıtların etkinliğinin hiç olmadığı ya da çok az olduğu dönemlerde develer yük taşımacılığında kullanılmıştır. Develer, sahip oldukları fiziksel özellikler sayesinde diğer yük hayvanlarından daha fazla miktarda yükü, uzun mesafelerde taşıyabilmilerdir. Özellikle konar-göçer yaşamın yaygın olduğu Anadolu'da develer bu yaşam biçimini sürdüren insanlar için değerli olmuştur. Bundan dolayı da teknolojik araç gereçlerin olmadığı, geleneksel üretim biçimlerinin hâkim olduğu dönemlerde oldukça işlevsel olan develer, yaşanan bir takım dönüşümlerden sonra işlevlerini yitirmeye başlamıştır. Sosyo-ekonomik değişimlere bağlı olarak, devenin bir üretim aracı rolünden yavaş yavaş çıkmaya başlaması ile birlikte, deve sahipliği güreş deveciliği üzerinden yeni bir biçim alarak devam etmiştir. Deve güreşi kuşaktan kuşağa aktarılarak bir gelenek olmuş, kendi içerisinde belli kuralları olan bir etkinlik olarak değerlendirilebilir (Ertürk, 2016: 161, 164).

Türkiye'de devecilik kültürü sosyal, toplumsal, kültürel, coğrafi, tarihsel bağlantıların karmaşık ilişki ve etkileşiminin bir ürünü olmakla birlikte, günümüzde bu kültürü görünür kılan ve yaşatan deve güreşi şenlikleri de kültürel bağlamın yanı sıra sosyoekonomik ve toplumsal bakımlardan çok çeşitli işlevler üstlenmiştir. Deve güreşi şenlikleri sadece deve güreşinden ibaret değildir; çok sayıda kültürel, geleneksel, sosyoekonomik unsurun bir arada görev yapmasıyla var olan bir kültürel mirastır (Çalışkan, 2016: 201). Çalışkan'ın verdiği bilgilere göre, Türkiye'de sekiz ilin sınırları içinde dağılım gösteren 142 yerleşmede deve güreşi şenlik organizasyonu düzenlenmektedir. Bundan hareketle devecilikle bağlantılı kişi, grup, meslek ve ekonomik faaliyetler şöyledir: deve sahipleri, deve yetiştiricileri, deve bakıcıları, deveci kahvehaneleri, yem tedarikçileri, deve sucuğu imalatçıları ve pazarlamacıları, develerin nakliyesi ile uğraşanlar, veterinerler, develer ve deveciler için geleneksel aksesuar ve giyim imalatçısı ustalar, geleneksel üretimler için hammadde tedarikçileri (kamış, yün, kıl, ip vb. malzemeler) halı ve keçe imalatçıları, organizasyon işlerini yürütenler, eğlence hizmeti sunanlar (davul-zurna ekipleri vb.), konaklama ve yeme içme işletmeleri ve tabii ki izleyiciler ve hatta yabancı ziyaretçiler. (Çalışkan, 2016: 203).

Çanakkale'de ilgiyle takip edilen deve güreşleri şenlikleri, dikkatleri hem bu şenliklere hem de deve yetiştiricilerine çekmiş ve böylelikle folklorun mikro ölçekte görünür kılınmasıyla bizi devecilik folkloru araştırmasına yöneltmiştir. Çanakkale'de deve yetiştiriciliği etrafında oluşan folklor ürünleri,aşağıda şöyle ele alınmıştır.

İnceleme

Deve güreşlerinin kökenine dair sözlü gelenekte anlatılan anlatmalara göre, deve güreşleri yaklaşık 200 senelik bir maziye sahiptir. Orman işiyle uğraşan Türkmenler, Yörükler develeriyle eskiden nakliye işi yaparlarmış. Ormandan kesilen ağaçları, keresteleri bir yerden bir başka yere götürmede hep deve gücüne ihtiyaç duyulurmuş. Güreşlerin de akşamları, günlük iş bittiğinde develerin oynaşmalarından türediği düşünülmektedir. Beraber bağlanan develerin, kızıştıklarında yaptıkları içgüdüsel güç gösterilerinden güreşmeyi öğrendikleri ifade edilmektedir. Bir başka anlatmaya göre, deve güreşlerinin Orta Asya bozkırlarında bir hanın boğalarını güreştirirken meydandaki devenin de güreşe katılmasıyla ilk kez boğa ile devenin güreştirilmesinden doğduğu söylenmekte ise de camiada genel kabul gören yukarıda sunulan ilk görüştür.Bu şekilde başladığına inanılan deve güreşleri önceleri cami, köy konağı, okul, çeşme gibi inşaat işlerine maddi kaynak toplamak amacıyla organize edilirken, günümüzde içinde sponsorların olduğu, belediyelerin veya devecilik federasyonuna bağlı derneklerin organize ettiği müsabakalar haline gelmiştir.

Deve, küçüklükten itibaren bakımı oldukça güç bir hayvan olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha doğduğu andan itibaren, bacakları bozulmasın diye eski havutların altında kundaklanan deve yavrusuna "dorum" denilir. Dorum 2-3 yaşına geldiğinde "daylak" olur ve güreş antrenmanlarına başlar ve sonrasında güreştirilmeye hazır olup, havut giydirilir. Havut giydirme, devenin güreşe hazır olduğu anlamına gelir ki bu aşamada çeşitli pratikler yapılarak devenin bir bakıma erginlenmesi kutsanır. "Havut hayrı" adı verilen uygulamada, havutlanacak develeri olan deve sahipleri develerini hazırlar, havutlarını ve süslemelerini develerine koşar; bir araya gelerek öğleden önce mevlit okutur, öğle namazına müteakip ise hayra katılan konuklara pilav ikram ederler. Hayırda develerin güreşlerde sağlıklı bir biçimde yer almaları ve kazasız belasız bir sezon geçirmeleri için dua edilir. Havutlanan develer, kasım-nisan ayları arasında kızgınlık dönemlerini yaşadıkları için bu aylar arasında yapılan güreş sezonundaki müsabakalara katılırlar. Nisan sonuna kadar develer havut altında tutulur. Güreşlik develerin babalarının muhakkak "buhur" adı verilen çift hörgüçlü deve olmasına dikkat edilir. Babası buhur olmayan deveye "lök" denir. Güreştirilmek için erkek develer seçilir, ancak nadir de olsa, dişi develerden "kancık maya, tülü kancık, lök kancık"şeklinde tabir edilen güreşçi develer çıkabilmektedir.

Büyük ve güçlü bir hayvan olduğundan dolayı bakımı da güç olan develere genellikle yonca, fiğ, burçak, arpa, buğday karışımları yedirilir. Bu yemler doğrudan verildiği gibi ayrıca bu yemlerin inceltilip suyla hamurlaştırılmasından oluşan ve "topak" adı verilen karışım da bir diğer beslenme ürünü olarak kullanılabilir. Develerin özellikle üşütülmemesine dikkat edilir. Ancak çeşitli sebeplerden üşüyen devenin" çavaları" (hayaları) diken diken olur ki devenin üşüdüğü buradan anlaşılır. Çok güçlü olmasına rağmen soğuktan çabuk etkilenen develer asla terli tutulmazlar, güreşten geldiklerinde havutları çıkarılarak terleri silinir, akabinde hemen havudu giydirilerek bakıma alınırlar. Altlarının nemli olmamasına dikkat edilir, yattıkları yerler temiz tutularak saman serpilir, zemin ile temas ederek üşümesinden kaçınılır. Geleneksel halk baytarlığı kapsamında üşüyen devenin tedavi edilmesi için torbasına "vicks, acıbiber, karabiber" konur, boynuna asılan torbadan soludukça bunlar aracılığıyla nefesini açması beklenir. Ayrıca kulakları, göz kenarları "vicks" ile iyice ovulur. Pekmez içirilerek iyileştirilir. Sazdan yapılan havudun devenin hörgücüne zarar verdiği zamanlarda da bir takım halk baytarlığı uygulamaları ile karşılaşmak mümkündür. Bu gibi yaralar söz

konusu olduğunda açık yara iyice temizlenerek üzerine katran veya zeytinyağı sürülür. Ayrıca, develer haziran ayı itibariyle tüylerini dökerler. Bu dönemde develerin ciltleri, tüyleri olmadığından son derece incelir, korumasız olur. Develeri sineklerden ve böceklerden korumak için tüm vücutları, Arap sabunu ile yıkandıktan sonra zeytinyağı veya katran ile yağlanır. Bu işlem haziran-eylül ayları arasında hayvan tüylerini çıkarana kadar iki üç defa tekrar edilir.

Çiftleşme mevsimi genellikle kasım-nisan ayları arasında olan develerin "kızgınlık" adı verilen bu dönemlerinde başlarının üzerinden "mislik"denen siyah, zift kıvamında bir akıntı akar. Bu akıntı devenin kızdığını, çiftleşme dönemine girdiğini gösterir. Ayrıca bu dönemde develer, kuyruk vururlar ve idrarlarını apışarak yaparlar. Kızgınlık döneminde çok sinirli olan develere yaklaşırken temkinli olmak gerekir. Özellikle devenin dövülmemesi ve kızdırılmaması gerekir. Kızgınlık zamanlarında bu kötü muameleyle karşılaşan develerin sahiplerine veya "savranlarına" (bakıcılarına) ciddi zararlar verdiği dile getirilmektedir. Hatta deve tarafından ısırılan, kolu-bacağı koparılan, kaldırılıp yere vurulan, yattığı yerde çiğnenerek sakat kalan, ölen deveci hikâyelerine rastlamak mümkündür. Hemen tüm Batı Anadolu'da "deve kini" olarak bilinen yakıştırmanın sebebi de bir bakıma budur. Develerin kızgınlıklarını geçirmek için ya güreştirilmeleri ya da çiftleştirilmeleri gerekmektedir. Bu yüzden deve güreşleri develerin kızgınlık zamanları olan kasım-nisan ayları arasında yapılır. Develerin kızgınlıklarını gidermek için bir diğer yöntem de deveye iki üç elma yedirmektir. Elma devenin hiç sevmediği, kızgınlığını giderdiği bir meyve olarak bilinir ki güreş meydanına çıkmadan önce elma yedirilen devenin meydanda "lök gibi dikilip kaldığı", hiçbir güreş isteğinin kalmadığı yaygın bilinen bir durumdur. Hatta devecilerin rakip develere elma yedirerek hile yaptıkları da anlatılagelmektedir.

Devenin güreşe hazırlanması da son derece zahmetli bir dönemdir. Daylak adı verilen 2-3 yaşındaki develer, gerek akranları ile gerekse güreş kabiliyetini kaybetmiş yaşlı develerin önlerine bırakılması ile oyunlarını sergilemeye başlarlar. Belirli aşamadan geçen develer, çevredeki ufak çaplı güreşlere katılarak "kıyı sularda gezdirilir" ve büyük müsabakalar için antrenman yapmış olurlar. Bu alıştırma evresinde "tek, bağ, çırpan, çengel, makas" adı verilen oyunları birbirlerine yaptıklarında gelecekte hangi oyunda usta olacakları sezilir. Sağ ya da sol taraflarından hangisi güçlü ise ona göre "sağcı-solcu" denilerek adlandırılırlar.

Kasım-nisan arasındaki güreş sezonunda güreştirilecek develer, yapılacak güreş öncesinde eşleştirilerek güreş gününü beklerler. Bu eşleştirmeye "çatım-çatma" denir ve bir liste halinde hazırlanır. Bu eşleştirmede develerin, aşağı yukarı denk olmaları gözetilir. Söz gelişi sağcı deve sağcıyla, tekçi deve tekçiyle eşleştirilerek denk koşullar altında güreşilmesi beklenir. Güreş gününden önceki gece tüm deveciler bir araya gelir ve "deveci gecesi" yapılır. Burada ertesi günkü güreşe katılacak deve sahipleri ve savranları bir arada eğlenirler, cazgırlar katılan herkese maniler düzer, para toplanarak derneğe veya organizasyona katkı elde edilir.

Deve güreşleri stadyum şeklinde etrafı tribünle çevrili toprak zeminli büyük meydanlarda yapılır. Develer, güreş meydanına havutları süslenerek, ağzı "ağız bağcılar" tarafından bağlanarak davul zurna ve cazgır manileri eşliğinde getirilir. Burada hakemlerin develerin ağızlarını, bağlarını kontrol etmesinin ardından güreş başlar. Güreşte hayvanların birbirlerine zarar vermelerinin önüne geçmek en önemli koşuldur. Bu noktada güreş esnasında masa hakemleri ve orta hakemin yanında,

hayvanları birbirlerinden ayırmakla görevli her iki deve için altışar kişi olmak üzere toplamda on iki kişilik bir ayırıcı ekibi, yani "urgancılar" bulunmaktadır. Bu kişilerin görevi nefes almada güçlük çeken ya da sıkışan develeri hemen ayırmaktır. Aynı zamanda develerin birbirlerini ısırmamaları için ağız bağlarına son derece dikkat edilir. "Daylak, baş altı, baş, baş üstü" adı verilen klasmanlarda güreşen develer, "tek yapma, bağlama, çırpma, söküp kapatma, çatal, çengel, boyun baskısı" gibi güreş teknikleriyle rakipleri üzerinde üstünlük kurmaya çalışırlar. Rakibini yatıran deve galip gelerek güreş sonlandırılır.

Devecilikte havut ve süsleme son derece önemlidir. Doğumundan itibaren havutla tanışan devenin bu aksesuarının da nitelikli, süslü ve şaşalı olmasına özen gösterilir. Aydın İncirliova'da Sadık ve Mustafa ustaların havutları yurt çapında ünlüdür. Saz ve keçeden mamul havutları yapmak için devenin sırt ölçülerini alan ustalar, el işçiliğiyle havutları yaparak sahiplerine gönderirler. Aynı zamanda devenin güreş meydanındaki görkemini artırmak için, püsküllerden, boncuklardan oluşan çeşitli süsler de yapılarak havuda asılır. Devenin hörgücüne göre hazırlanan semer şeklindeki havut devenin sırtına konduktan sonra "hatap" tahtaları birbirlerine bağlanır, araya konan "işkence" ile sabitlenir. "Karınaltı" da takıldıktan sonra "kolan" denilen bağlarla havut bağlanır. Havudun haricinde devecilikte kullanılan diğer aksesuarlar da "yaz yuları, paça, torba ve ağızlık" tır.

Güreş meydanının en önemli aktörlerinden biri şüphesiz cazgırlardır. Cazgır, güreş meydanında, açılış, sunuş, takdim, coşturma gibi önemli vazifeleri yerine getirerek, deve güreşlerinin seyir zevki veren şenlikler olmasının en önemli unsurlarındandır. Güreşleri açılış duasını yaparak başlatan cazgır, izleyici olarak gelen önemli konukları takdim etmede, güreş develerinin isimlerine uygun maniler söyleyerek sırasıyla meydana çağırmada, seyirciyi ve güreşi anonslarıyla yönlendirmede önemi çok büyüktür. Bir bakıma halk şairlikleri yönü de olan cazgırlar deve güreşlerinin vazgeçilmezleri olup günümüzde sayıları oldukça azalmıştır. Cazgırlıkla ilgili bilgileri aldığımız kaynak kişimiz, mesleğin bir tür spikerlik görevi olduğunu belirterek, cazgırın deve güreşlerinin baş aktörü olduğunu dile getirmiştir. Deve güreşleri cazgırlığının Türkiye'deki en eski isimleri olarak camiada Tireli Osman ve Aydınlı Seyfettin Usta sayılmaktadır. Günümüzde ise yedi sekiz önemli cazgırın sezon süresince güreşlerde görev aldığı, Selçuk, Aydın, Çanakkale gibi prestijli güreşlerde seyir zevki yüksek sunumlar yapan, ünlü cazgırların tercih edildiği vurgulanmaktadır. Cazgırlar, güreşlerin yapıldığı ilin kültürel ve tarihi değerlerine göre bir sunum yaparak, seyircinin nabzını tutmaktadırlar. Kaynak kişimizin dile getirdiği gibi sözgelişi, İzmir güreşlerinde "Cumhuriyet ve Atatürk" Aydın güreşlerinde "Efelik", Çanakkale güreşlerinde de "Çanakkale Zaferi" vurgulu mani ve sunum örnekleri verilmektedir.

Çanakkale'de cazgırların güreş meydanlarında söylediği mani ve kalıp söz öbeklerinden bazıları şöyledir:

1. Bir yandan geliyor yeller
Bir yandan geliyor seller
Böylesine pehlivanlara
Alkış yapsın o güzel eller.

2. At oku ok vurmazsa yay utansın
Bin ata at çekmezse kısrak utansın
Ek tohumu, tohum bitmezse toprak utansın

Böylesine pehlivanları
Alkışlamayaneller utansın.

3. Benim dedem yapıyordu körük ile güzel bir maşa
Onun da atalarıydı Osmanlı'da paşa
Devlet de garibanları bağlıyordu maaşa
Bodrumdan Kanka, Atça'dan Karagözoğlu
Güreşiyor kıran kırana başa
Keçi kellesinden yemem paça
Keskin kılıncı vurmam taşa
A devesi ile B devesi
Güreşiyor kıran kırana başa.

4. Akan kanlar döndü sele
Düşman beri gelsin hele
Kemerlerini iyi sık Kankardeş
Yoksa gidersin Soma dağına yüke.

5. Nice ordular bu vatan için etti yemin
Çanakkale'min ocağında uyandım
Nice şehit kanlarına bulandım
Selam sana ey Türk sancağı
A devesi B devesine yaptı
Söküp kapamada bir kol bağı.

6. Attım mı zarları
Düşürüyorum yeke
Ezine'den İkra iniyor rakibine
Soldan teke.

7. Meyhanede içiyoruz
Viski, şampanya, vol
Ezine'den Zirve
Atma rakibine bir kol.

8. Atarsan kolu tutarsın narin bir yolu
Yârime bir şal ördürdüm her tarafı simli
Deve dediğin
Rakibiyle cenk etmeli.

9. Bağ babadan zeytin dededen kalmalı
Develerin en güzeli Kanka devesi gibi olmalı
Eşek derviş olmaz gitmek ile tekkeye
Her adam hacı olmaz gitmek ile Mekke'ye
İncir ağacından oklava, mısır unundan baklava olmaz
Memleketini satan, üçkâğıtçılık yapan vatan hainlerinden de
Adam olmaz.

Çanakkale yöresinden derlenmiş devecilikle ilgili atasözü ve deyimlerden bazıları şunlardır:

1. Ak göt kara göt Mormat geçemeğinde belli olur: Mormat Çanakkale'de bir yer adıdır. Bu atasözü Ezine-Güllüce deve güreşlerinden türemiştir. Hangi devenin iyi

olduğu bu güreşlerde ortaya çıkar, manasında kullanılmasının yanında, adamın iyisi iş başında belli olur, anlamında da kullanılmaya başlanmıştır.

2. Kazığı çıkarmak: Güreşlerde galip deve sahibi, mağlup edilen devenin sahibine yemek söyler. Bu yemeği yiyen mağlup deve sahibi, "dayağı yedim, köfteyi de ben yerim/kazığı çıkarmaya geldim" der.

3. Devenin iyisine çan takarlar: Her işte en iyi olanların başarılı olacağı, ödüllendirileceğini vurgulayan bir atasözüdür.

4. Deveye bir göbek at demişler, o da yedi dükkân yıkmış: Beceriksiz, sakar kişiler beklentileri karşılayamazlar, işleri berbat edebilirler.

5. Menemen'e deve götü yağlamaya gitmek: Boyu uzun olanlara, boylarının uzunluğundan dolayı yakıştırılan bir deyimdir. Halk arasında "nası uzamışsın, Menemen'e deve götü yağlamaya mı gidecen?" şeklinde kullanılır.

Deve güreşlerinde söylenen dualardan biri de şöyledir:

"Âmin; bugün burada güreşecek develerimize güç, kuvvet, derman nasip eyle Allah'ım. Ettiğimiz dualarımızı önce kırk bin ermişin şefaatçisi sevgili peygamberimizin ruhlarına hediye eyledik, sen vasıl ve ikram eyle Allah'ım. Deve güreşi organizasyonlarımızı hayırlara vesile eyle Allah'ım. Ölmüşlerimizin ruhu için, Allah rızası için El-Fatiha".

Sonuç

Çanakkale yöresinde günümüzde deve güreşlerinin yapılmasına bağlı olarak deve yetiştiriciliği etrafında folklorik bir birikimin oluştuğu göze çarpmaktadır. Halk eğlenceleri bağlamında deve güreşleri ise, kültürel etkileşim noktasında sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan işlevsel bir nitelik göstermektedir. Çanakkale'de organize edilen deve güreşleri çerçevesinde turistik niteliğe sahip bir eğlence kültürünün müzik icrası, yeme-içme, görsel sunumlar, maddi kültür öğeleri vb. bileşenlere sahip olduğunu belirtmekte yarar vardır. Çevre yerleşim yerlerinden deve güreşlerini izlemek amacıyla gelen ziyaretçiler, turistik bir faaliyetin yanı sıra yerel ekonomik bir hareketin de tetikleyicisidirler.

Deve güreşlerinde folklorun icraya dönük sunumu salavatlamalar, dualar, cazgır manileri, atasözleri ve deyimler gibi türlerle gerçekleşirken, maddi kültür bağlamında havut süslemeleri; deve yetiştiriciliğiyle ilgili olarak da birtakım geleneksel uygulamalar ve inançlar öne çıkmaktadır. Dolayısıyla deve güreşleri her ne kadar ilk bakışta sadece bir "eğlence" fonksiyonu üstlenmiş gibi dursa da aslında tümüyle folklorun aktarıldığı ve yaşatıldığı işlevsel bir alan olduğu anlaşılmaktadır. Bir alt-kültür tipolojisi olarak devecilik, kültürel köklerinden ilham alarak sosyal-grup folkloru bağlamında üretime devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Çalışkan, V. (2016).*"Kültürel Bir Miras Olarak Anadolu Devecilik Kültürü ve Deve Güreşi Şenliklerinin Bugünü ve Geleceği",***I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Bildirileri I**,ss. 200-219, İzmir: Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları.

Ertürk, D., Demir, G. (2016). *"Bir Enformel Kimlik Aracı Olarak Türkiye'de Deve Güreşleri",***I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Bildirileri I**, ss. 156-183, İzmir: Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları.

Sözlü Kaynaklar

KK 1: Emrecan Mayacı, 1998 doğumlu, Ezine'de yaşıyor, lise mezunu, cazgır.

KK 2: Sezai Ertopçu, 1966 doğumlu, Umurbey'de yaşıyor, ortaokul mezunu, çiftçi ve deva sahibi.

Ekler

Fotoğraf 1: Devenin havutlanması

Fotoğraf 2: Devenin havutlanması

